

Boven: Echafaudages (Radeis) — Foto's Michiel Hendryckx
 Links onder: Ik wist niet dat Engeland zo mooi was (Radeis) — Foto Michiel Hendryckx
 Rechts onder: Vogels (Radeis) — Foto Bob Van Danzig

Het eiland in *Ik wist niet...*, de kooi in *Vogels*, de werkplaats in *Echafaudages*: het beweegt in tal van details, niet zelden in zijn geheel. Het decor is zowel oorzaak van handeling als dat het er de gevolgen van ondergaat.

Een merkwaardig hoogtepunt wordt bereikt in een ingenieuze reeks van 'special effects' in *Echafaudages*. Nog voor de werkdag begint, komt de werkplaats tot leven. Machines knorren, spinnen, zoemen, een schraag wandelt weg van onder een werkbank, enz. De arbeiders doen een na een hun intrede. De machines laten zich knuffelen, een lamp gaat pas branden wanneer ze wordt geaaid, een cirkelzaag schreeuwt om haar 'ontbijt', twee machines gaan een jaloers duel aan om aandacht en liefde. De hele scène is behalve oersterke slapstick ook een ondubbelzinnige metafoor van de verhouding mens-machine. De laatste is al lang geen verlengstuk meer van 's mensen werkzaamheid, ze leidt een eigen leven.

Ik wist niet... liep uit op de vernietiging van het eiland. *Echafaudages* eindigt met de in het programmafolder *Tinguely* geheten scène. Jean Tinguely is de beeldhouwer

van nutteloze machinerieën. Een hoogtepunt in zijn werk is de *Lucifer*, een reusachtige constructie die, na wekenlange opbouw, op 17 maart 1960 in de tuin van het Museum of Modern Art in New York zichzelf vernietigde. De hele set van *Echafaudages* wordt door middel van kettingen verbonden met de tot dan werkloze betonmolen die net buiten het centrum van het toneelbeeld staat opgesteld. De arbeiders offeren zand, cement en water aan de molen die in zijn draaiende beweging het hele decor laat wankelen, stampen en kreunen. Een hels kabaal waaruit zich een trage dreun losmaakt, heilloze marsmuziek waarop de arbeiders, met veel rood (bloed) besmeurd en op krukken, richting toekomst hinken.

Hoe gaat dat toe bij Laurel & Hardy? Harry Mulisch beschrijft een kosmische kettingbotsing aan het begin waarvan Laurel & Hardy. "Zij brengen hun automobiel voor de gesloten spoorbomen tot stilstand en bewonderen de natuur, groeten een vogel. Een tweede wagen nadert, remt iets te laat en stoot tegen hun bumper. Gebelgd schakelt Hardy weer in, rijdt een stukje naar voren en dan flink

hard achteruit, zodat de ander een fikse opdoffer krijgt. Deze eveneens kwaad wordend, stoot nog iets harder terug, en Hardy weerom. Inmiddels is een derde auto aangekomen, die een klap van de tweede krijgt en ook aan het stoten slaat. Een vierde, een vijfde, een twintigste auto arriveren, en weldra zijn automobielen tot aan de horizon doende elkander uit wraak in puin te stoten, een onvergetelijke gebeurtenis, die door een psychologisch inductieproces ook naar de andere kant van de spoorbomen overslaat, totdat ten slotte heel de wereld daar staat met een spatbord, een wiel, een toeter, en Hardy met een band om zijn nek, die hij na enige tijd woedend afgooit om Laurel te bestraffen, de enige onschuldige..."

Goden aan het werk. Op afstand staat Chaplin een en ander in beschouwing te nemen, houdt het voor bekeken en wandelt weg. In de x-ste automobiel en al lang geen weet meer hebbend van wat hen gebeurt, Radeis. Ze rijden zich te pletter, vrolijk zijn ze evenwel.

Johan Wambacq